PSOTA IRÉN

Psota Irén, „a Psota”, a Nemzet Színésze, a Színház- és Filmművészeti Főiskola elvégzése után 1952-ben szerződött a Madách Színházba, amelynek – hat esztendő kivételével, amikor is a Nemzeti Színházban játszott – mai napig tagja. Színpadon ő és Feri, e két „súlyos” egyéniség mindössze háromszor találkozott. Pályájuk, életútjuk azonban sok közös vonást mutat.

– Irén, azt szeretném mondani...
– Csitt, én olyan vagyok, mint a kutyám: csak az van, amit én akarok, és én azzal akarom kezdeni: „Juj, de szeretem a Bessenyeit!”
– Na látod, én meg úgy, hogy Feri azt üzeni, puszil, és nagyon hiányzol neki!
– De hát most nem rólam írsz, hanem én adok interjút Feriről. Mi nagyon szeretjük egymást. Ez valahol ott kezdődik, hogy két nehéz ember, két „sok” ember vagyunk mindketten. Egyszer álltunk a portálban jelenésre várva – bár neki éppen máshova kellett volna mennie, jöttek is érte, hogy nem itt kell fellépnie a művész úrnak, és elhurcolták. De akkor én már mentem be a színpadra, és Feri látva, hogy izgulok, még hozzám fordult: „Ne izgulj, édösöm, mi mind a ketten sokak vagyunk nekik!”
Amit én fontosnak tartok: az életben vannak szerepek, amiket csak egyvalaki tud eljátszani. Ez volt Ferinek a Hegedűs Tevjéje. Én ezt láttam Londonban, láttam Topollal, de szerintem a világon ebben a szerepben nincs senki, nem volt senki olyan tökéletes, mint Feri. Az az áradás, ami Feriből árad, és amit én testközelben is megtapasztaltam, másnál nem jön így létre. Egy nagy hibája volt: hogy húsz év után újra elvállalta az Othellót. Ezt nem lett volna szabad. Mert egy ilyen csodálatos Othello-alakítást, amilyet ő a régi Nemzetiben nyújtott, nem lehet reprodukálni.
Ádám Ottó engem is megkörnyékezett, hogy játsszam el újra a Kaukázusi krétakört, de én azt mondtam: ami megvolt, az nem kell már. Ott nagy hibát követett el Feri, ami önmagára szállt vissza. Abba ő belerokkant. Mindenkinek joga van arra, hogy valakit nagyon szeressen. De nekünk, színészeknek csak azzal szabad dolgozni, aki hisz bennünk és nagyon szeret minket.
A Zorbában is milyen édes volt! Egész előadás alatt vittem, cibáltam, súgtam-búgtam neki. Nincs még egy ilyen nagy személyiség. Nem tudom kihez hasonlítani. Nem is tud, nem is tudott vele mit kezdeni az ország. De nem baj. Ez olyan, mint a szerelem: ameddig élünk, nem fejeződik be senkiben. De azt tudomásul kell venni, hogy a dolgok elmúlnak. Bár ővele kapcsolatban ilyen nincs. Úgy gondolom, őt még mindig bántja, hogy nem játszik. Én befejeztem. Vannak dolgok, amiket be kell fejezni. De Feri most is tele van. Ennek a drága nagy embernek még a bőre alatt is tehetség van. Tudom, hogy neki nagyon nehéz. És köszönöm neked, hogy e mellett az ember mellett vagy. Tartod ezt a csodát. Ezt én halálosan, tisztelettel köszönöm neked – és ki ne hagyd ezt a mondatot!
– A nők jobban viselnek minden bajt, az élet minden megpróbáltatását. Mindenki arról áradozik, hogy Feri milyen hiteles volt egész életében, mind a színpadon, mind a magánéletben. Nos, most azt játssza el hitelesen, hogy egy kicsit megöl bennünket. Mert nem tud színjátszás nélkül élni.
– Végig ezt csinálta! Édes!
– Például, amikor felébred, és észreveszi, hogy én még alszom, addig dobol a lábával, amíg fel nem ébreszt. Hogy merek én még aludni, amikor ő már színpadképes! Ugyanazt az erőt, amivel Szegeden 7000 embert tartott bűvöletben, most a környezetére zúdítja, és ebbe mi egy kicsit belehalunk.
– Drágám! Hatalmas gyerek. És hatalmas energiával rendelkezik.
– Irén, nekem nagyon tetszett az 1977-es szegedi Lear király, amiben te játszottad az egyik gonosz lányt.
– Azzal az előadással valami történt, amikor kivittük a nagyszínpadra. Valami elveszett belőle. Az Operettszínház próbatermében – egy kis teremben – próbáltuk, és akkor az egész nagyszerű volt. Az az érzésem, nem tett jót neki, hogy kiterítettük arra a nagy térre. Talán kevés próbát tartottunk Szegeden, az volt a baj. Erről nincs több emlékem.

– Sok jó színész volt és van. De csak kettőtökre szokták mondani, hogy „a Bessenyei a Bessenyei”, és „a Psota a Psota”.
– Így van.
– Te hogy viseled-viselted ezt?
– Az én életem egy kerek csoda. De ő egészen más.
– És hogyan viselted a saját „sok”-ságodat?
– Ezt három mondatban el tudom mondani. De ez megint nem róla szól.
– Irén, Feri napról napra azért örül jobban az írásomnak, mert látja, hogy az ő ürügyén egy egész korról, és ennek a kornak a meghatározó, jellegzetes személyiségeiről is szól. Úgyhogy mondd tovább!
– Amikor sok voltam, és ezt Ádám Ottótól kezdve mindenki megmondta, még a Mensáros is, akkor bementem a színpadra, azt hiszem a Hamletben először, és azt ordítottam: „Csak a láncaimat veszíthetem el.” Aztán eltelt valamennyi idő, akkor azt kiabáltam: „Semmit sem veszíthetek, mert a láncaimat is elvesztettem.” Utána jött: „Állva szeretnék meghalni, mint a fák.” És utoljára az volt: „Nem nőttem fel az égig?”
– Mi hiányzott belőle? Vagy az az igazság, hogy odáig nem is lehet felnőni?
– Igen, talán az a helyes mondat, hogy nem lehet felnőni az égig. De én ezt is úgy fogalmaztam, mint egy „sok” ember: „Nem nőttem fel az égig.”
De Feri abszolút különleges dolog. Mert ő egészen más. Törőcsik Mari mondta rólam, hogy „tulajdonképpen az Irén mindig hiteles. Ha tíz százalékot érez, akkor az tíz százalék. Ha ötvenet, akkor az ötven százalékig hiteles. Amit érez az Irén, akárhány fokon, az úgy hiteles”. Na most: Ferinél nem lehet így méricskélni, hogy tíz vagy ötven vagy száz. Nála valaki mindig egyformán olyan „sok” és olyan hiteles, hogy erről nem is lehet másképp beszélni. Minden megmozdulása százszázalékos. Nem is értem, honnan van ekkora ereje. Ehhez óriási őserő kell.
– Csak az a baj, hogy még mindig szinte ekkora energia működik benne. Hogyan állítsa ezt le?
– Isten őrizz! Neki így kell élni. Most azon gondolkodom, milyen állathoz lehetne hasonlítani. Talán a Bessenyeihez, ahhoz lehetne. Érted?
Engem nagyon sokszor azért nem tettek be darabokba, mert azt mondták, hogy a Psota szétveri az előadást. Valószínűleg Ferinél is sokszor ezt gondolták. Mikor egyszer a helyemet kerestem, egy igazgató ezzel utasított el: „Te olyan jó állapotban vagy, hogy nem kell idejönnöd.” Egyszóval, nekem szintén zsebre kellett vágnom ilyen mondatokat. Az anyaszínházamban 45-től 55 éves koromig nem kaptam szerepet. Elkényszerültem vidékre. Tizenöt évig jártam az országot az önálló estemmel. Ahogyan Feri is.
– Szerintem a múltban is nagyon hasonló volt a sorsotok, de ennek a mostani világnak még inkább „sokak” vagytok.
– Tudod, mit okozott ez bennem? Ferinek nem, mert te ott vagy mellette, de „én magányosságra ítéltettem”. Nem volt más, én voltam magam. Horoszkópom azt írja: Psotának egyetlen partnere van, a Psota. Talán ezért volt három kutyám, ezért tettem sok jót, ezért csináltam alapítványt meg ezért utaztam sokat. Nagyon nehéz volt. De úgy fogtam fel, hogy ez az én sorsom, ez az én üzenetem. Érted, Öcsi?
De Feri más. Most jut eszembe, milyen csodálatos a hangja, mi jön ki a torkából, akár beszél, akár énekel!
– Irén, nekem meg az jut most az eszembe, hogy téged tanított Feri! Hiszen te egy osztályba jártál Váradi Hédivel, aki miatt ő rövid tanárkodás után otthagyta a főiskolát! Miután beleszeretett Hédibe, egyik tanítványába, nem tartotta etikusnak, hogy továbbra is ott oktasson. Mesélte, hogy ti jóban voltatok Hédivel, és egyszer vele együtt meg is látogatott téged. Édesanyádra határozottan emlékszik…
– Hédivel különös kapcsolatunk volt.
– Volt egy műsor az egyik tévécsatornán, ahol néhány ember ült a stúdióban, és egyikük egy vendéget faggatott, majd annak távozása után a többiekkel kitárgyalta az elhangzott beszélgetést. Nos, én nem szoktam tévét nézni, különösen nem azt a bizonyos csatornát, de abból az adásból, ahol ennek a műsornak te voltál a vendége, láttam néhány percet. Olvastam valahol, hogy egy híres,

idős színésznő egy filmszerepet csak úgy vállalt el, hogy kikötötte, forgatás alatt senki nem káromkodhat a jelenlétében. Igaz, ez jó pár éve volt. Mondd, Irén, ilyenkor te nem köthetnéd ki, hogy a jelenlevők tisztességesen, a jómodor legelemibb szabályait betartva viselkedjenek veled? Az a pár férfi ugyanis, aki ebben a műsorban szerepelt, egyszerűen minősíthetetlen volt: ahogy fel voltak öltözve, ahogy elterpeszkedve ültek, ahogy a mindenkori vendéggel beszéltek, és így tovább: az megtöltene egy könyvet, ha mindazt felsorolnám, amihez nem értettek, amit rosszul csináltak, miközben egy ország ízlését, viselkedési kódexét formálták.
– Nem, nem köthettem ki. Ezek az emberek nem is tudták, hogy miről beszélek. Csak én váltam volna nevetségessé. Már ott tartunk, hogy az emberek a jó illem, az egymással való közlekedés legelemibb követelményeiről sem hallottak soha életükben. Ezért egyszerűen nem értenék, hogy mit mondok. Balkánná váltunk.
Én csak azért vettem ebben az általad említett műsorban részt, hogy beszélhessek az akkor megjelent könyvemről és a Vámos- alapítványomról. Sehol máshol nem kaptam e célra nyilvánosságot.
– Ebben az értékvesztett világban hogyan lehet mégis megőrizni magunkat?
– Úgy, hogy nem veszünk részt benne. Én a magam részéről már befejeztem. Tavaly egy tévéinterjúban, ahol tisztelettel és szeretettel bántak velem, azt nyilatkoztam, hogy én elkezdem a visszaszámlálást: „Kilenc”. Ez 2003. augusztus 17-én történt. Idén augusztus 17-én azt mondtam: „Nyolc.” A tisztogatást is elkezdtem magam körül, kidobom például a régi dolgaimat. Megmondom neked, hogy ez nagyon jó érzés. De Feri más…
Neked az az üzeneted, hogy Feri mellett légy. Bele fogsz halni vagy nem, mindegy. Vállald ezt a hatalmas embert!
Ma a világból kikopott a tisztelet, a becsület, az értékrend. A fiatalok úgy hasonlítanak egymásra egyenruhájukkal, egyenhajukkal, mint két rossz tojás. Szerencsére engem – akárhogy vagyok felöltözve – megismernek, és nem bántanak.
Az viszont nagyon bántott, ahogy felavatták a májusfát a készülő Nemzetinél. Minket, a Nemzet Színészeit is meghívtak, de senki nem fogadott bennünket. Ott álltunk a bámuló, lökdösődő tömegben. Drága Feri még egy verssel is készült. Én hátramaradtam, s rögtön hívattam egy taxit, mert azt hittem, hogy ott halok meg.
– Miközben e világ „sztárocskáit” egyre nagyabb felhajtással veszik körül, benneteket, de minden más értéket is, egyre nagyobb figyelmetlenséggel kezelnek.
– Ez szörnyű, de nem lehet rajta változtatni. Túl kell élni. Évek óta alig látok olyan fiatal színészt, akire érdemes odafigyelni.
– Irén, mi mostanában sokat járunk színházba, ezért ebben egy picit ellentmondok neked. Szerintünk most is vannak tehetségek, csak a többségének nincs senkije, aki fontosnak tartaná őket. Nincs, aki gondolkozna bennük.
– Miért, bennünk gondolkodott valaki?
– Nem. De Irén, te is már 1952 óta vagy színész. Annak a rendszernek szüksége volt rátok, és ezt ki is mutatta.
– Igen, persze. Okvetlenül. Így van. Elvárták, hogy mi vigyük a zászlót. Kollégiumban nevelkedtünk. Azzal, hogy jók voltunk, őket is igazoltuk.

2004. augusztus 26.